

Csalások, csúsztatások, csalafintaságok a tudományban

A MAGYAR TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT (MTT)
KONFERENCIA-SOROZATA – 1.

TÁRSRENDEZŐ:

PÁZMÁNY PÁTER KATOLIKUS EGYETEM
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KAR
EREKY ISTVÁN KÖZJOGI KUTATÓKÖZPONT

2018. november 15.

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Szent II. János Pál díszterem
1088 Budapest, Szentkirályi u. 28-30.

Szervezők

A konferencia-sorozat szervezője: Dr. Tardy János üv. elnök
Magyar Természettudományi Társulat

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és
Államtudományi Kar, Erekly István Közjogi Kutatóközpont
részéről Dr. Gerencsér Balázs intézeti igazgató

A Konferencia védnökei

Ft. Prof. Dr. Szuromi Szabolcs Anzelm
O.Praem., DSc, a PPKE rektora

Prof. Dr. Sótonyi Péter
rector emeritus, az MTA rendes tagja, az MTT elnöke

Prof. Dr. Németh Tamás
az MTA rendes tagja, osztályelnök,
az MTA Környezettudományi Elnöki Bizottság (KÖTEB) elnöke

A konferencia-sorozat következő, második rendezvénye
2019. február 14-én lesz a
Magyar Természettudományi Múzeum Semsey-termében.
Programját rövidesen az
MTT honlapján (www.mtte.hu) olvashatják

PROGRAM

12:30–13:00 Érkezés és regisztráció, kávé, üdítő

Levezető elnök: **Dr. Tardy János**, PhD., c. egyetemi tanár,
az MTT ügyvezető elnöke

13:00–13:30 Köszöntések
A PPKE, az MTA és az MTT képviselőjének bevezető
gondolatai

13:30–13:50 **Dr. Varga Zs. András**, PhD., egyetemi tanár, alkotmánybíró,
Pázmány Péter Katolikus Egyetem
„A jogbiztonság illúziója”

13:50–14:10 **Dr. Sótonyi Péter**, az MTA doktora, egyetemi tanár,
rektor, az MTT alelnöke
Dr. Gáspárdy András, egyetemi docens, tanszékvezető,
Állatorvostudományi Egyetem
*„Szakmapolitikai zsákutcák a magyar állattenyésztésben
(Miért adtak több tejet a szovjet tehének?)”*

14:10–14:30 **Dr. Kerekes Sándor**, az MTA doktora, egyetemi tanár,
az MTT Környezettudományi Szakosztály elnöke
Corvinus Egyetem – Kaposvári Egyetem
„Kegyes és bűnös csalások a környezetgazdaságtan területén”

14:30–14:50 **Dr. Balog Adalbert**, PhD., egyetemi tanár, tudományos
rektorhelyettes, Sapientia Erdélyi Magyar Tudomány-
egyetem, Műszaki és Humántudományok Kar, Kolozsvár
„Csalafintaságok a tudományometriában”

Kérdések, hozzászólások

15:10–15:30 Kávészünet

Levezető elnök: **Dr. Gerencsér Balázs**, intézeti igazgató,
PKKE Erekly István Közjogi Kutatóközpont

15:30–15:50 **Dr. Fejérdy Tamás**, DLA, tb. elnök, ICOMOS Magyar
Nemzeti Bizottság
„Ezentúl minden másképpen volt...”

15:50–16:10 **Dr. Forrai Judit**, az MTA doktora, egyetemi tanár,
az MTT Tudománytörténeti Szakosztály elnöke,
Simmelweis Egyetem, Népegészségtani Tanszék

*„Discóség, hírnév, féltékenység: Salk és Sabin, a riválisok háttér
harca”*

16:10–16:30 **Dr. Csorba Péter**, az MTA doktora, habil, egyetemi tanár,
a Magyar Földrajzi Társaság elnöke, Debreceni Egyetem
Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tsz.

Jeney László, PhD, egyetemi docens, az MFT titkára
Budapesti Corvinus Egyetem

„Egy szakmai hitelrontás áldozata: a geográfus Teleki Pál”

16:30–16:50 **Dr. Ódor László**, nyelvész, irodalomtörténész, egyetemi
magántanár, Budapesti Corvinus Egyetem

„Tabuk és frázisok, avagy visszaélések a nyelvi gondolkodással”

Kérdések, hozzászólások

17:00–18:00 Fogadás

A jogbiztonság illúziója, avagy a jogrendszer és a jogalkalmazás határozatlansága és nem- teljessége

Dr. Varga Zs. András – varga.zs.andras@jak.ppke.hu

A gondolkodás írásos emlékeinek kezdetéig visszanyúló egységes világkép a Kr. u. II. évezred közepén repedezni kezdett. Ennek első jele a duplex veritas elv megjelenése volt a Katolikus Egyház válaszáként a hitigazságoktól eltérő, tudományos igazságként feltűnő tapasztalati jelenségekre. A Bellarmino bíborosnak tulajdonított elv szerint a kinyilatkoztatott igazságot önmagában az nem sérti, ha az emberi ész, a tapasztalati (tudományos) igazság attól eltérni látszik. Mindaddig, amíg további kutatások az összhangot megteremtik, a kétféle igazság megfér egymás mellett.

A világkép azonban tovább hasadt, és a descartes-i ész-primátus következtében elvált egymástól a pozitív, tapasztalati („laboratóriumi”) igazságokon alapuló természeti valóság-kutatás, azaz a természettudomány, és a társadalmi valóságot egyre inkább természettudományos módszerekkel kutatni igyekvő társadalom-tudomány. Minden, ami ezen kívül esett, spekulációként kiűzetett a tudományosság köréből.

Csakhogy mire a társadalomtudományok, így a végső soron közéjük tartozó jogtudomány átvette a pozitív módszert, annak megkérdőjelezhetetlen adekvátsága éppen megbukott a természettudományok körében. A newtoni mechanikus fizikai világkép, amelyet az ok-okozat kérlelhetetlen alkalmazhatóságába vetett hit, és a matematikai logika töretlen természettudományi alkalmazhatósága jellemzett, a XIX. század végén megingott. John Lukács szemléletesen írja le azt a folyamatot, amelynek eredményeként a fizika a saját tárgyának mikro-természetét illetően bizonytalanabb, mint bármikor. Heisenberg híres határozatlansági elvében kifejtette, hogy egy szub-atomai részecske pontos helye és sebessége nem állapítható meg:

$$\Delta x \Delta p \geq h/4\pi$$

Heisenberg megállapításának a tudományos világképre gyakorolt hatása két alapvető következményként foglalható össze.

Egyrészt kijelölte a fizikai, pozitív természettudomány megismerési határait.

Másrészt – és a tudományos világkép számára ez a megrázóbb következmény – nem választható el többé az objektív (szemlélt) valóság a szemléltől. Másként megfogalmazva a szemlélő hatást gyakorol a vizsgált tárgyra, ezért a mérés eredménye a szemlélőnek mérésre gyakorolt (zavaró) hatásától nem „tisztítható” meg. Hogyha ezt egészen világosan kívánjuk megfogalmazni, akkor azt kell mondanunk, hogy elválaszthatatlanul összekeveredik az „objektív” valóság és annak „szubjektív” szemlélése.

Ez önmagában is mutatja, hogy az objektív/szubjektív, természet/társadalomtudomány, pozitív-tudományosság/spekuláció fogalom-duólok alkalmazhatósága a XX. század során legalábbis megkérdőjeleződött, de inkább meghaladottá vált. A század első harmadában azonban egy további, talán még súlyosabb bizonytalanság is megjelent a pozitív tudomány, közelebből az annak alapjait szolgáltató matematika (még pontosabban a matematikai logika) eredményei között. Kurt Gödel 1930-ban hozta nyilvánosságra első úgynevezett nemteljességi tételét a königsbergi episztemológiai konferencián, majd egy év múlva publikálta is azt. Első tételének lényege az, hogy minden ellentmondásmentes elméletben létezik olyan állítás (tétel), amely sem nem bizonyítható, sem nem cáfolható. Az ezt kiegészítő (kiterjesztő) második tétele szerint az is bizonyíthatatlan, hogy maga az elmélet ellentmondásmentes lenne.

A heisenbergi határozatlanság, valamint a gödeli nemteljesség alkalmas arra, hogy a jogalkotásban és a joggyakorlatban is alkalmazható. Ugyanilyen a kontroll és a kontrollált valóság viszonya, mert tény-szelekció történik a jogalkalmazásban is. Ez úgy foglalható össze, hogy a pozitív jog gödeli értelemben nem-teljes, azaz mindig megfogalmazható olyan tényállás (előállhat olyan történeti eset), amelyre nem adható egyértelmű válasz, ráadásul a jogrendszer logikai ellentmondás mentessége általában sem bizonyítható. Ehhez társul a jogalkalmazás heisenbergi értelemben vett határozatlansága, vagyis a jogalkalmazó (az eset szemléltője) beavatkozása a vizsgált (szemlélt) eseménybe.

Könnyen beláthatjuk, hogy a fentiek milyen hatással bírnak a napi gyakorlatra. Azt látjuk ugyanis, hogy az egyes jogi eljárásokban ugyanazokkal a kognitív helyzetekkel találkozunk, mint a fizikus (vagy a történész vagy a közgazdász): önmagában azáltal, hogy megvizsgálunk (és a mi esetünk-

ben értékelünk) egy helyzetet, abba szükségképpen be is avatkozunk. Változatlanul meggyőződésünk ellenére, hogy a világ általában is megismerhető, a jogalkalmazásban a valóságos tényállások szintén megismerhetők, be kell látnunk, hogy a formális jogalkalmazás megismerése soha nem teljes, és mindig lényeges marad a megismerő személye. Ez pedig arra utal, hogy együtt kell élnünk a megközelítőleg helyes döntések szükségességével, és ezek hatását kell a többszörös jogi kontroll-eszközök segítségével megkísérelnünk kiküszöbölni.

Szakmapolitikai zsákutcák a magyar állattenyésztésben (Miért adtak több tejet a szovjet tehének?)

Dr. Sótónyi Péter – sotonyi.peter@univet.hu

Dr. Gáspárdy András – gaspardy.andras@univet.hu

A szerzők felidézik a hazai állattenyésztés közelebbi és távolabbi múltjában megesett tévedéseket, azokat a (néha politikai kényszerűségből) bevezetett elképzeléseket, amelyekről azóta bebizonyosodott, hogy szakmai szempontból nem állják meg a helyüket.

Ilyen például a „káros tenyésztő szokások” között említett formalizmus. Ennek egyik változata a színformalizmus, ami bizonyos bevett kívánalmaknak nem megfelelő színezetet elutasít, némelyeket indokolatlanul túlértékel.

Az alcímben meghúzódo kozstromai marhát a Szovjetunióban tenyészték ki alapvetően a svájci borzderes és a jaroslavi fajták felhasználásával, amely 6000 kg-os tejtermelést produkált a propaganda szerint. A magyar szürke szarvasmarha teljes egészében a szovjet kozstromai szarvasmarha fajtával való keresztezésre volt kijelölve az 1950-es években.

Szóba hozzák a „végtermékcentrikus” szemléletet, mely Horn Artúr megfogalmazásában – leginkább a hibridtenyésztés során – a végtermék

utódok teljesítményének túlértékelése az előállítási költségek figyelmen kívül hagyásával. Néhány külföldi példa bemutatásával a terület tágabbi vonatkozásaira is kitérnek.

A juhászatból megnevezhető történelmi példa az éhfinom gyapjú termelése, az ikresítés, a bárányok túl korai választása és a napi háromszori fejés.

Felhívják a figyelmet napjaink káros hibáira is, melyek állatjólléti és etikai kérdéseket érintenek. Kedvenc állataink köréből, így a kutyatenyésztés mai irányzataiból számtalan példa hozható fel, a beltenyésztettség következtében gyakoribbá válnak genetikai terheltségek.

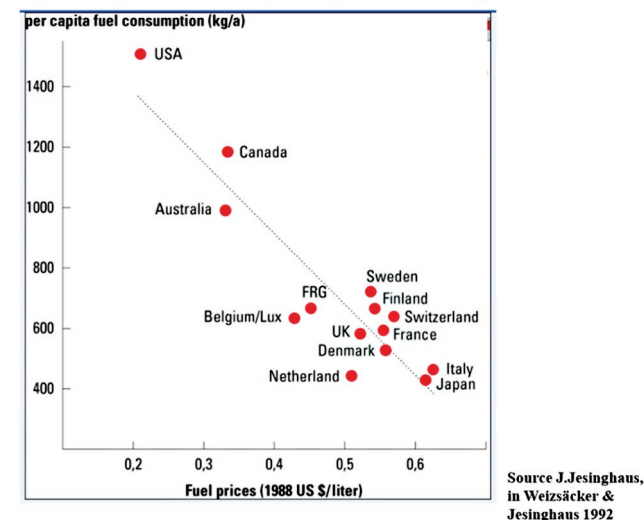
Kegyes és bűnös családok a környezetgazdaságtan területén

Dr. Kerekes Sándor – kerekes.sandor@ke.hu

Örömünk határtalan, végre olyan valaki kapott közgazdasági Nobel díjat, aki az egész emberiséget foglalkoztató problémákra próbál tudományos válaszokat adni. A Svéd Központi Bank Alfred Nobel Közgazdaságtudományi Emlékdíját 2018-ban két amerikai közgazdász William D. Nordhaus és Paul M. Romer kapta. Közülük William D. Nordhaus tekinthető a környezetgazdaságtan egyik klasszikusának. Kutatásai középpontjában a társadalom és a természet kölcsönhatásai állnak. A témával az 1970-es években kezdett foglalkozni, amikor a fosszilis energiahordozók felmelegedést okozó hatása először merült fel a tudományos közbeszédben. Az 1990-es évek közepén Nordhaus egy olyan modellt alkotott, amelyik leírja a gazdaság és az éghajlat globális kölcsönhatásait. A modellt napjainkban széles körben alkalmazzák az olyan klímapolitikai intézkedések, mint például a szénadó hatásainak a vizsgálatára is.

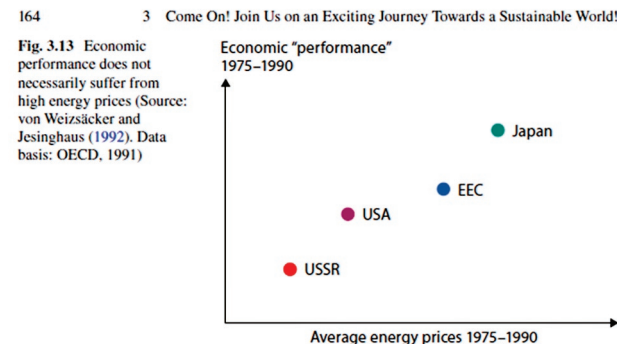
Azokat a csúsztatásokat, amikből most hármat említek nem Ő követte el, de kettő éppen a szénadóhoz illetve az energiaárakhoz kapcsolódik. Különböző kiváló tudósok annyira szerettek volna tudományos evidenciát találni a szénadó bevezetésére, hogy végül – amint az alábbi ábra állítólag mutatja – megtalálták.

Long term price elasticity is high even with petrol

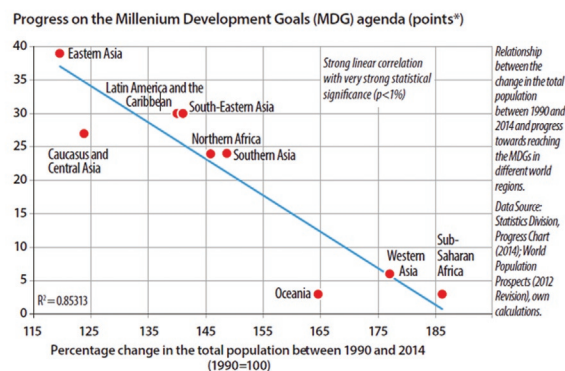
A szerzők azt akarják bizonyítani, hogy ha magasabbak az üzemanyagárak, akkor kisebb az egy főre jutó üzemanyag fogyasztás. Az ábra jól mutatja, hogy az USA-ban olcsó az üzemanyag és magas az egy főre jutó fogyasztás, míg Japánban drága és ott meg alacsony az egy lakosra jutó fogyasztás. Minden környezetgazdász vágya, hogy ilyen jól látható összefüggéseket találjon. Aki akarja megtalálja, csak ügyesen kell összeválogatni az országokat.

A vizsgálódást kiterjeszthetjük és azt is állíthatjuk az alábbi ábra alapján, hogy a drágább energia kifejezetten segíti a gazdasági fejlődést. Az oroszoknál olcsó az energia mégis fejletlenek, Japánban meg drága és mintha ezért lenne fejlettebb. Ez az ábra azért már meg-meg döccen, de minek elveszni a részletekben.

Fránya dolog a statisztika. Még azt is be lehetne bizonyítani a segítségével, hogy amelyik országban szegényebbek az emberek, ott hosszabb ideig élnek. Nehogy valaki komolyan gondolja, csak humorizálni próbálok.

Ezek persze kedves és veszélytelen csacskaságok. De vannak veszélyesebbek is. Amikor például komoly nemzetközi szervezetek azt sejtetik, hogy a gyors népességnövekedés következménye az, hogy egyes régiók elmaradnak a millenniumi fejlődési célok teljesítésében. Kelet-Ázsiában csak alig nő a népesség és lám viszonylag jól teljesülnek a célok, míg a Szub-Szaharai Afrikában baj van, mert szinte megduplázódott a népesség és a millenniumi célok teljesítésével baj van.

* Progress on the MDG agenda based on the official progress chart for 16 targets by the United Nations Statistics Division. Countries received 3 points for every target already reached, 0 points if the progress made was insufficient to reach the target or if the data was missing and -3 points if no progress or deterioration was measured. The sum of points reflects the progress made on the MDG agenda.

Fig. 1.8 Strong population growth is correlated with weak development (Source: Michael Herrmann (editor), 2015. Consequential Omissions. How demography shapes development – Lessons from the MDGs for the SDGs. New York and Berlin: United Nations Population Fund and the Berlin Institute for Population and Development, UNFPA 2015)

Ez azért valószínűleg nem ennyire egyszerű kérdés, bár kétségtávol látnyos a grafikon. Sőt tudományos is, a determinációs együtthatót – R^2 – is kiszámították. Nem kevesebb, mint 0,8533. Ez már döfi, a kapcsolat igen erős. Már a középiskolai statisztika tanárom, miként én is, erre az ábrára elégtelent volnék kénytelen megajánlani.

Csalafintaságok a tudománymetriában

Dr. Balog Adalbert – adalbert.balog@gmail.com

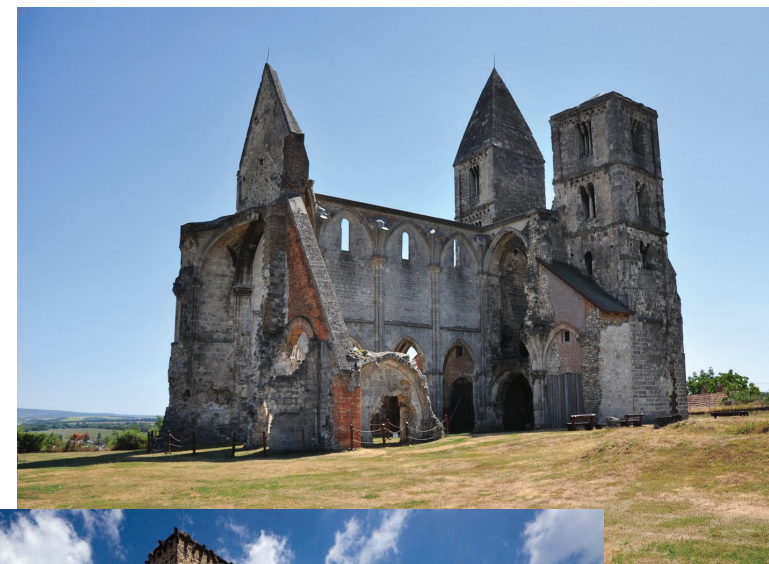
A tudományos eredmények, egy tudományos teljesítmény ezek által egy kutató tudománymetriai megméréstetése napjainkban nélkülözhetetlen a tudományos szakmai előrehaladásban. A tudománymetriai mérőszámok által a kutatók igazolhatják munkájuk minőségi paramétereit hazai és nemzetközi összehasonlításban, ami sok esetben, a versenyképességben, további kutatási pályázatok elnyerésében segít. A legfrontosabb mérőszámok (cikkek száma, impakt faktor, idézettség, Hirsch-féle index) régóta ismertek, és többé-kevésbé pontosan meg tudják adni egy kutató tudományon belül betöltött színvonalát, felmerül ugyanakkor az igény, hogy még realisabban és nem utolsó sorban korrekt módon tudjuk bemutatni egy kutató, vagy egy tudományos eredmény tudományterületi színvonalát. Hogy a tudomány mérésének problémái mennyire időszerűek, jól mutatja az Academia Europaea 2012-es állásfoglalása a témában, mely szerint: „javasolja, hogy az érintettek tegyék vizsgálat tárgyává a kutatás értékelését a humán és társadalomtudományok területén is, megvitatva a bibliometria, az impakt faktorok és a peer review kritériumok használatát és a velük kapcsolatos visszaéléseket...”. Talán ennek is köszönhetően a Clarivate Analytics⁽¹⁾ (Web of Science) már jegyzi és minden évben a Természet, Műszaki és Orvostudományi lapok mellett közlést teszi a humán, művészeti, társadalomtudományokban, jog és közgazdaságtudományokban általuk jegyzett lapok listáját is elindítva ezek impakt faktoros besorolását. Bár egyetlen mérőszám használata félrevezető és kijátszható, több különböző mérőszám párhuzamos alkalmazása már a realisabb teljesítményről adhat becslést. Ezért a fenti mérőszámokat nem mindig korrekt módon befolyásoló módszerek, illetve a megfelelő eljárások bemutatása időszerű lett.

Ezentúl minden másképpen volt...

Dr. Fejérdy Tamás – tfejerdy47@gmail.com

Időszerű kérdés, hogy miként értékeljük a napjainkban az egész közép-európai régiókra jellemző, a részben vagy egészben elpusztult történeti épületeket érintő újjáépítési hullámot. A „pro” és a „kontra” rekonstrukció meggyőződés képviselői számos példát tudnak felsorakoztatni álláspontjuk mellett. Párbeszéd helyett még csak nem is párhuzamos monológok sorozatáról van szó, amelyek érthetően nem segítettek a járható vagy legalább az értékek fennmaradását nem veszélyeztető, és ezért ajánlható „utak” felderítésében. A legfontosabb cél, vagyis ennek az örökségnek az utánunk következő generációk számára történő megőrzése, továbbadása nem változott, de sok minden más igen. A szemléletváltozás jól érzékelhető a műemlékekkel összefüggő rekonstrukció megítélésének, alkalmazásának a területén. A különféle nemzetközi dokumentumok jól mutatják ezt. Például a „Krakkói Karta 2000”, bár hangsúlyozottan a Velencei Charta szellemiségét követőnek mondja magát, egyebek között igen konkrétan foglalkozik a műemlékek rekonstrukciójának a kérdésével is.

„4. A műemlék egészének vagy jelentős részének „az épület eredeti stílusában” történő rekonstrukcióját el kell kerülni. A fontos építészeti jelentőséggel bíró egészen kis részek rekonstrukciója kivételesen elfogadható, de csak akkor, ha a rekonstrukció vitathatatlanul pontos dokumentációk alapján készül. Ha az épület megfelelő használhatósága megkívánja, nagyobb térbeli és funkcionális egységek helyreállítása a kortárs építészet eszközeivel elfogadható. Fegyveres vagy természeti katasztrófának áldozatul esett teljes épület rekonstrukciója akkor fogadható el, ha annak az egész közösség önazonosságára nézve van kivételes társadalmi vagy kulturális motivációja.” A „Rigai Karta a kulturális örökséggel összefüggő rekonstrukciók hitelességéről, 2000” tovább pontosítja azokat a körülményeket, amelyek nemcsak lehetővé, de adott esetben akár szükségessé is tehetik részben vagy egészben elpusztult „műemlék” rekonstruktív újjáépítését. Rámutat, hogy „A rekonstrukció nem hamisíthatja meg az adott, átfogó települési vagy táji összefüggéseket; nem károsíthatja a meglévő és értékhordozó történeti részeket; és minden esetben biztosítottak kell lennie, hogy a rekonstrukcióról, annak szükségességéről és indokoltságáról a helyi- és az országos szintű hatóságok és az érintett közössége bevonásával lefolytatott, széleskörű és nyílt konzultációs folyamattal határoznak.”

Úgy tűnik, hogy a rekonstrukciós törekvések többet céloznak, mint a műemlékek „eredeti állapotukba” való visszaállítást: mintha tiltakozás is lenne a múlt, a hányatott és sok méltánytalanságot is hozó történelmünk lenyomata ellen. De vajon megváltozik-e azáltal a múlt, ha azt, ami elveszett, megpróbáljuk újjáteremteni, esetleg újra elmesélni (kőbe építve), hogy ilyen volt, vagy pontosabban ilyen lehetett... ilyen is lehetett... ilyen is lehetett volna? Ettől állhat elő az Orwelli „minden másképpen volt” manipulatív helyzete. Legalább két fontos tényezőt szükséges megvizsgálni a műemlékek (romok) esetleges rekonstruálása kapcsán, s mindkettőnek

a hitelességhez van köze, abban az értelemben, hogy valami akkor hiteles, ha a történeti valóság az valóság marad. Az egyik **az idő-tényező**. Arról az időről – időtartamról – van szó, amely a pusztulás és a rekonstrukció között telik (telt) el. A több évszázada, de legalábbis több évtizede elpusztult épületek rekonstrukciójának a kérdése nem véletlenül van napirenden a kelet-közép európai régióban, hasonlóan a szomszédos kelet-európai régióhoz, a Baltikumtól a Balkánig. A II. Világháború pusztításai jelentette „exponálást” nálunk nem követte a „felvétel” előhívása, azaz a helyreállítási, részleges, netán teljes újjáépítési munkák megvalósítása, s nem csak az anyagi források evidens hiánya miatt, hanem ideológiai okokból sem. Inkább azt is elbontották, ami megmaradt, nem hogy rekonstruálták volna az elveszett, de visszaállítható részeket. A hitelességet befolyásoló másik tényező az, hogy **mennyire lehetséges az egykori, eredeti állapot visszaállítása, pontosabban újraalkotása. Mit, mennyit és hogyan:** ezek a rekonstrukciós döntés előtt megválaszolandó gyakorlati kérdések. A romok újjáélesztésének kérdésében nem az jelenti a gyökeres szemléleti eltérést, hogy részben vagy teljes egészében kiegészítjük, hozzáteszünk, lefedjük, hanem az, hogy ettől a hozzátételtől elvárjuk-e, előbb-utóbb elhisszük-e, és... másokkal is el akarjuk hitetni, hogy az olyan, mint amilyen egykor, eredetileg volt? Amelyek ezzel együtt is csak pótlékok maradnak – ha mégoly zseniálisak és illúziókeltők is.

A tudományos kutatások eredményein alapuló *elméleti rekonstrukció* továbbra is igen fontos eszköz marad, segítve az adott „örökségi darab” jobb, elmélyültebb megértését és a minél hitelesebb restaurálást, bemutatását. Új keletű, egyre elterjedtebb eszköz az információs technológia (IT) alkalmazása, amely az egyre nagyobb hatékonyságával az elméleti rekonstrukció olyan mérvű kiteljesítése, tökéletesítése közelíthető meg, hogy az végül már kísértés arra, hogy az elvi rekonstrukció látványosra sikerült eredményét meg is építsék. Erőteljes alátámasztó szerep jut a hiányzó ismeretek analógiák alapján történő pótlásának, valószínűsítve, hogy ami más, hasonló épületnél akkor és úgy volt megoldva, az a konkrét rekonstrukció esetében is úgy lehetett. A világ más nagy kulturális régióra is figyelve, az említett történeti párhuzamok, a rekonstruálni kívánt épülethez valamiképpen kapcsolható analógiák „felhasználása” tekintetében az európai régió, az eltérő kulturális hagyományok és szemlélet miatt más helyzetben van, mint például az ázsiai kultúrák. E tekintetben is lehetnek különbségek a kortárs építészeti eszközök alkalmazásával, vagy a „korhű” újjáépítéssel kiegészített kiépítés között. Számolni kell azzal

is, hogy a műemlékek a materiális létezésüknél sokkal többet jelentenek, sokkal több értéket hordoznak – de ez utóbbiak megőrzése sem független a műemlék valós anyagától. Amikor történeti rom, műemlék rekonstrukciójáról gondolkodunk, döntünk, tudatában kell lenni annak, hogy a rekonstrukció a helyreállításhoz képest gyökeresen eltérő beavatkozást jelent, az eredménye ugyanis nem az eredeti örökség része, hanem akkor is kortárs alkotás, ha a régvoltat akarja visszahozni. A leggondosabb és legmegfontoltabb előkészítés, a legátgondoltabb építészeti megoldások mellett sem más, mint egyfajta ‘örökségi-illúzió’ kortárs kifejeződése, és mint ilyen, elsősorban nem a múltrol, a történeti értékek megőrzéséről, hanem a jelen alkotásáról szól.

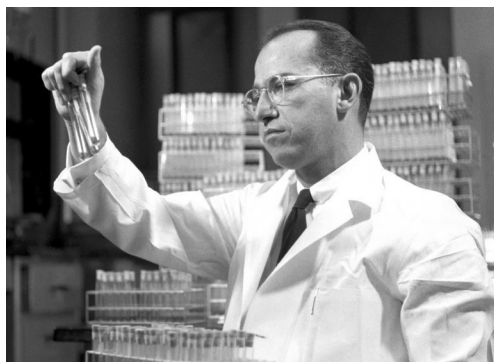
Dicsőség, hírnév, féltékenység: Salk és Sabin, a riválisok háttérharca

Dr. Forrai Judit – forraijud@gmail.com

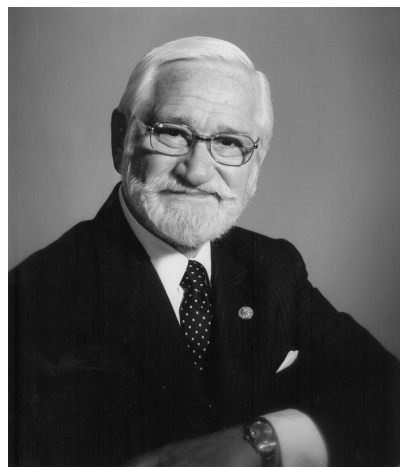
A poliovírus okozta gyermekbénulás, a Heine-Medin kór rettegésben tartotta a 20. században a szülőket és gyermekeket egyaránt. A polio járvány egyre több, főleg 5 év alatti gyerekeket támadott meg szerte a világon, s végső kimenetele maradandó izom-bénulást, vagy a légzésfunkció teljes leállítását, fulladásos halált okozott. A kórokozó vírus ellen hatásos vakcina kifejlesztését J. E. Salk kutató orvos kezdte el 1948-ban Pittsburghi Egyetemen formaldehiddel fertőzőképtelenné tett elölt (inaktivált) vírust (IPV) használt a védőoltásban, melyet a legnagyobb alapossággal kontrollált 2 éven keresztül, míg forgalomba került, s kikötötte semmilyen anyagi hasznot nem kér a vakcinából, ezért nem szabadalmaztatta. Bárki előállíthatta a vakcinát, így fordulhatott elő – akkor még nem volt minőségbiztosítás a forgalomba kerülő gyógyszereken –, hogy rossz technológiával előállított védőoltás következtében néhány fertőzés halálesetet okozott a hatástalan oltóanyag gyártása miatt, amely Cutter-incidens néven vonult be a történelembe.

A. B. Sabin 1954-re állított elő egy másfajta eljárással – legyengített, de élő (attenuált) vírussal oltóanyagot, mely a bélben oldódó immunizálást jelentett így elegendő volt szájon (orálisan, OPV) keresztül csepp formában bejuttatni a szervezetbe. Ezek lettek a Sabin cseppek.

Mivel Salk hatalmas mintán (1 800 000 gyermek, 220 000 önkéntesen, 64 000 iskolai és 20 000 egészségügyi alkalmazotton) próbálta ki az oltóanyaga biztonságát, Sabin még nagyobb vizsgálatot tervezett kutatási eredményének igazolásul. 1957-ben kezdődött a kipróbálása Kubában és a Szovjetunióban M. Chumakov kutató segítségével próbálták ki a szovjet tagországokban. 1960-ban került gyártásra, 1961-ben került forgalomba, melyet 100 millió ember kapott meg a Szovjetunióban. Immár az egész keleti oldalon 60 országba szállították az oltóanyagot, ezzel a megosztottsággal a hidegháborús ellentét is felszínre került az egészségügyi területen. Elsőként Magyarországon tették kötelezővé minden gyerek számára a cseppeket. A legyengített vírusok mutáció révén olykor poliós eredetű halálos kimenetelű betegséget okozott. Ezért az Egészségügyi Világszervezet (WHO) ajánlása szerint az élővírus tartalmú Sabin cseppeket 2010-ig minden országból visszavonták és maradt a biztonságos Salk oltás. Ki járt jól ebben a rivalizáló harcban? Erre keressük ma a választ.

Jonas Edward Salk

Albert Bruce Sabin

Egy szakmai hitelrontás áldozata: a geográfus Teleki Pál

Dr. Csorba Péter – csorba.peter@science.unideb.hu

Dr. Jeney László – gaspardy.andras@univet.hu

Gróf Teleki Pál felsőoktatási tanulmányokat folytatott jogi, földrajzi, térképészeti és gazdálkodási szakterületen. Doktori fokozatát államtudományokból szerezte meg (1903), akadémiai székfoglalójának címe viszont „A földrajzi gondolat története” volt (1917).

Teleki nem földrajzi kutató, inkább elméleti szakember volt, s az éghajlattantól a politikai földrajzig terjedő ismereteket összegző szintetikus tájrajzokat tekintette a geofikum esszenciájának. Ennek megfelelően következetesen kiállt az egységes földrajzért, egymástól elválaszthatatlannak tartva annak fizikai és emberföldrajzi oldalát. Ebből eredt mérsékelt determinista felfogása, vallotta, hogy a táj természetföldrajzi alkotóelemei hatással vannak az ott lakók életfelfogására. Jelentős módszertani eszköze volt a genetikus szemlélet, azaz hogy minden földrajzi jelenséget fejlődési folyamatában kell vizsgálni, értékelni.

1945 után Teleki nézetei meghaladottnak tűntek a földrajz természetföldrajzi oldalának, az analitikus, geomorfológiai irányzat nagymérvű térfoglalásával. A genetikus szemléletet felülírta a voluntarista „társadalmi-gazdasági akarat” elsőbbsége, szintézisre törekvő tájrajzok pedig évtizedekig alig készültek.

A társadalomföldrajzon belül a Czirbusz Géza által a budapesti tudományegyetemen 1909-től képviselt emberföldrajzi irányzat helyett Teleki Pál a nehéz gazdasági helyzetben lévő ország fejlesztését, modernizálását, a szomszédos országokkal szemben hazánk versenyképességét hatékonyabban szolgáló gazdaságföldrajzot igyekezett meghonosítani. Az általa képviselt gazdaságföldrajzi elemzésekben belül kiemelkedő szerepet játszottak az újszerű elvek szerint megszerkesztett térképek, amelyek megalapozták Teleki Pál nemzetközi tudományos elismerését.

A II. világháború után a Magyar Kommunista Párt reformbizottsága javaslatában Markos Györgyöt jelölte meg a Teleki által alapított első Gazdaságföldrajz Tanszék vezetőjének. Az 1948-ban önállósuló Marx Károly

Közgazdaságtudományi Egyetemen Teleki Pál politikai megítélése miatt földrajzi munkásságát is évtizedekig egyoldalúan, elfogultan és torzítva állították be, írásait, térképeit elzárták, pályatársait és tanítványait elhallgattatták.

Önmagában ellentmondás, hogy geográfus végzettséggel nem rendelkező Teleki Pál írta meg a mind a mai napig a honi geográfia egyik alapművét, *A földrajzi gondolat története* címmel, amely kijelölte a XX. századi magyar földrajztudomány fejlődésének irányát. A tragikus sorsú államférfi személyében egyúttal kora geográfiájának egyik legnagyobb formátumú, legsokeoldalúbb és nemzetközileg legelismertebb képviselőjét tisztelhetjük.

Tabuk és frázisok

Dr. Ódor László – odor.laszlo9@upcmail.hu

„Aki megért s megértet egy népet megéltet.” (Kányádi Sándor)

A nyelvész és irodalmár előadó azt szeretné az adott rövid időkeretben bizonyítani s néhány példát hozni állítására, *mennyire káros a nyelviségben – és ezáltal a gondolkodásban – a tabuk és a frázisok léte*. A nyelvi jelentés szerinti (szemantikai) kiürülés folytán a gondolkodásban is fehér foltok támadnak, s ezzel a nyelvben tárolt információk rendszere is, amit összességében kultúrának nevezünk, sérül. Köznapien szólva: ügyeit nem képes tisztázni a társadalom és a magukat tisztán kifejezni nem képes egyedek fogalmi kuszasággal terhelt társadalomban élnek: *elbutult egyedek elbutult társadalomban*.

Különösen veszélyes lehet ez *egy nemzetközileg nyitott kultúrájú világban és társadalomban*, amikor a közösség nem tudja érthetően megérteni – tehát nem ismeri – önmagát, így nem képes megértetni magát másokkal. Amihez persze a másik oldalt, a partnert is ismernie kellene. Ami – a túloldali entitásproblémák és hiányok miatt – az empátia lehetőségét is lohasztja. Nem véletlenül lett az egyik tekintélyes szellemi konferencia címe: *az empátia alkonya*.

A – germanista – előadó főleg német kapcsolati példákkal szemlélteti jelenlegi fogalmi, tehát kommunikációs izoláltságunkat, amit a politikai elemzők hibás *„nemzetközi kommunikáció”*-ként emlegetnek. Ennél nagyobb a baj: hiszen ez a jelenség nemcsak minket jellemez, hanem jelen van a nemzetközi porond egészében: világjelenség. A *Sargentini-jelentés* európai parlamenti vitájában az egyik német felszólaló ezt – némileg mentve a magyar álláspontot – általános *„semantische Diskussion”*-nak nevezte. Hogy megmagyarázzuk, mit is gondoltunk, amikor ezt-meg-ért mondtuk. És éppen a tabuk és a fogalmakat elhomályosító frázisok miatt nem vagyunk képesek Európában, a világban és sajnos Magyarországon sem normálisan kommunikálni. (A norma szerint, vagyis rendszerűen, érthetően.)

Az előadó – nyelvész voltában – ezzel indokolja meg a közösségek elhalását: *hogy kommunikáció nélkül nem létezhet normális közösség, és normális közösség léte nélkül nem létezhet igazi kommunikáció*.

Meg kell kezdenünk tehát kimondani a tartalmakat és megtisztítani habos gőzöktől és szennyüktől a szavakat. *„Im Anfang war das Wort”* – mondja németül az előadó és felmutat egy könyvet, amely próbálja – németül, egy *„kognitív német-magyar szótár”* –ral vigasztalni a kétségbeejtő jelent.

A konferenciát a PPKE, az MTT és a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) pályázata támogatja.

ISBN 978-615-5015-47-2